

'Het zwijgen werd een van ons fataal'

Manon Uphoff (56) schreef *Vallen is als vliegen*, een indringende roman over seksueel geweld in een gezin, deels gestoeld op eigen ervaringen. Ze zocht lang naar een toereikende taal. 'Misbruik berooft alle gezinsleden van hun taal. Ze voelen zich zo besmet, zo eenzaam.'

IRIS PRONK

Haar oudste halfzus was overleden na een val van de trap, op 69-jarige leeftijd. Schrijfster Manon Uphoff kreeg het nieuws op 13 november 2015 en dacht: ik voel helemaal niks, nou oké, ook prima. Met de zus in kwestie had ze al jaren geen contact meer. Henne Vuur (niet haar echte naam) was geen prettig gezelschap: ze was al wat ouder, arm, alleenstaand en in de laatste jaren van haar leven at ze niet meer. "We wisten allemaal dat ze zich doodhongerde", vertelt de schrijfster in een Utrechts café. Een gegeven waarover zij en haar andere zussen en broers de schouders ophaalden.

Enkele uren na het doodsbericht ging Uphoff in bad, en begon onbedaarlijk te huilen. In eerste instantie bracht ze haar tranen niet in verband met Henne. Maar in de maanden daarna was ze volkomen van de wereld, "beroofd van mijn gevoelsleven". "Alsof ik geen ziel had, een huls was. Toen dacht ik: dit kan niet goed zijn. En ondernaam ik de mentale wandeltocht naar mijn zus."

Uphoff schrijft én spreekt in metaforen, in literaire, zich vertakkende zinnen, waarin ze soms een pauze inlapt. "Ik moest over een vergiftigd pad teruglopen naar onze jeugd. Waar is het begonnen dat ik vond dat Henne niet langer de moeite waard was? Dat ik niets met haar te maken wilde hebben, bang was om op haar te lijken?" Het antwoord op die vragen is *Vallen is als vliegen*, Uphoffs nieuwe roman met een worteling in de werkelijkheid. Daarin ontvouwt zich een benauwende wereld waarin een vader, Holbein en ook Minotaurus genoemd, over vier meisjes heerst: zijn twee stiefdochters Henne en Toddiewoddie en zijn twee eigen dochters, de ik-vertelster en haar jongere zusje Libby. Hij onderwerpt ze alle vier aan zijn seksuele wil, terwijl hij hun moeder op afstand houdt. Vader Holbein speelde ook zijn kinderen uit elkaar. De vertelster was zijn lieveling, op haar bracht hij zijn liefde voor kunst en literatuur over. Op Henne en Toddie keek hij nadrukkelijk neer.

Het lezen van *Vallen is als vliegen* is een beklemmende ervaring, door de afwisseling van suggestieve en con-

crete zinnen, surrealistische beelden, mythische verwijzingen, en door de ironische, laconieke toon waarop Uphoff soms expliciete seksuele handelingen beschrijft. Ze botsen met de kindervereld, staan in scherp contrast met de wafelijssjes en de kleutertekeningen, de gewone kinderattributen.

Uphoff trekt de lezer langzaam mee in het labirynth van de vier meisjes: 'In dit huis, dat er aan de buitenkant zo onopvallend uitzag, deze eenvoudige bakstenen woning met slechts één gashaard in de erkerkamer, een onverwarmde achterkamer en bovenruimtes, een buiten dat 'het plat' werd genoemd, en twee steile trappen (die in mijn rijk geornamenteerde dromen Escher-achtig verschijnen en verdwijnen in een peilloos, zuurstofloos blauw), leerden wij de Minotaurus al vroeg kennen.'

U wilde het verhaal eerst niet vertellen, waarom niet?

Manon Uphoff: "Nadat mijn zus van de trap viel, heeft het nog een jaar geduurd voordat ik iets over haar durfde te zeggen. Al die tijd was ik aan het knokken met mezelf, alsof ik een zevenkoppige slang was en ik probeerde al die koppen eraf te kappen. Van: sodemieter op, ik wil die rommel en ellende niet. "Ik had dit verleden opgeborgen zodat niemand erbij kon, ik trok er alleen als schrijver af en toe iets uit, een detail of motief voor een verhaal."

"Ik zie nu dat zulk groot machtsmisbruik alle gezinsleden berooft van hun taal. Ze voelen zich zo besmet en anders en niet welkom in de wereld, zo eenzaam. Mijn zussen, broers en ik spraken niet met elkaar over onze gedeelde geschiedenis. Dat zwijgen en keurig netjes blijven is een van ons fataal geworden. Zwijgen tot je letterlijk sterft, tot je erin stikt."

'IK BEN GEEN GEBROKEN MENS EN DAT ZIJN MIJN NOG LEVENDE BROERS EN ZUSSEN OOK NIET. NIKS IS VOOR ALTIJD VERLOREN'

MANON UPHOFF

U hebt veel aandacht besteed aan taal en vorm, het mocht vooral geen chronologisch verteld verhaal worden.

"Ja, ik moest niet alleen een nieuw vocabulaire ontwikkelen, maar ook het gereedschap zelf maken. De hamers, de beitels en de spijkers om die taal mee te maken, waren er niet. Er waren alleen die beperkte begrippenparen, zoals slachtoffer en dader. Die doen geen recht aan het weefsel, het web om alles heen, de inbedding in de zwijgende samenleving."

U schrijft in uw roman slechts één keer 'incest, de musical'. U houdt duidelijk niet van psychologiserende woorden of hulpverlenersjargon.

"Nee, dergelijke taal is reducerend en verplattend. Het is alsof je een enorme hoeveelheid ingrijpende, chaotische en kronkelige ervaringen hebt, die op een nachtmerrieachtige manier fascinerend zijn - alsof je die allemaal bij elkaar pakt en in één la gooit. En daar plak je dan een label op: 'Misbruik'. Alles wat je verder over het onderwerp tegenkomt, gaat in dezelfde la. Opgeruimd staat netjes."

"Het is een bekend mechanisme in onze samenleving: we sluiten dit soort verhalen het liefst op als huiveringswekkende, onwelkome uitwassen. En de verteller zetten we weg als geknakt en gebroken of juist als een strijdslustig slachtoffer. Of we sturen het slachtoffer met pek en veren het bos in, want het klopt niet, het kan niet waar zijn. Zo zegt de samenleving eigenlijk: dit zijn individuele, specifieke verhalen - van anderen. Gelukkig niet van ons."

"Ik vind het interessanter om verder te kijken dan begrippen als slachtoffer en dader en de dynamiek te bestuderen waarbinnen extreem intieme opgedrongen relaties zich ontwikkelen. Bij misbruik vindt er een bezetting plaats van je fysieke en mentale zijn, in een heel vroeg stadium van je ontwikkeling. Je bent langdurig niet je eigen gebied. Wat houdt dat precies in, hoe werkt dat door? Daar kun je geen eenvoudig, chronologisch verhaal over vertellen, daarvoor moet je dieper graven."

U wilde van deze gedeelde ervaringen een universele vertelling maken. Waarom was dat zo belangrijk?

"Seksueel geweld is een zo veel voorkomende ervaring, het wordt tijd dat we dat opnemen als onderdeel van onze samenleving: een verzwegen, gistend, onder de oppervlakte kolkend verschijnsel dat veel vaker voorkomt dan we nu graag willen erkennen. Daarom wil ik mijn ogenschijnlijk specifieke verhaal graag optillen boven het niveau van het individuele poppetje. Het verhaal is voor de Holbeiners in het boek heel persoonlijk, maar verre van uniek."

De vader in het boek, net als uw eigen vader overleden in 2001, zegt dat hij zich van het misbruik niets kan herinneren.

"Ja, en dat is uiteindelijk vernietigender. Een seksuele daad kent een begin en een einde, er is geen eeuwigdurende bezoedeling. Mensen zijn ongelooflijk veerkrachtig. Als je in de modder valt, dan neem je een douche en ben je weer schoon. Maar wat je niet kunt afwassen, dat zijn de vertakkingen die je aanlegt in je brein. Idealiter zetelt daar het besef dat het leven de moeite waard is, dat jij zelf de moeite waard bent, dat je menselijk bent. Dat besef raakt aangetast, soms zelfs vernietigd. Het is een lange zoektocht om

BIO

- geboren in 1962 in Utrecht
- vooral geprezen als schrijfster van verhalen
- kreeg voor haar debuutbundel *Begeerte* (1995) meteen een nominatie voor de AKO Literatuurprijs
- schreef ook vier romans: *Gemis* (1997), *Koudvuur* (2006), *De spelers* (2009) en nu *Vallen is als vliegen*

© HOLLANDE HOOFD FANCLYFFENBERGER

'Deze vader dacht dat hij God was en hij dat zijn kinderen voor 100 procent gemaakt had. Ik vind het wel een plezierige gedachte dat hij daarin ongelijk heeft gehad.'

een manier te vinden om dáárover te praten.

"Ik denk dat het me in mijn roman is gelukt om alle personages, ook de daders en de toeschouwers, de zwijgenden en de wegruipenden, niet in beginsel al te beroven van menselijke waardigheid."

Bij wie vond u dat het moeilijkst?

"Ik denk dat ik het moeilijk vond om mezelf die waardigheid te gunnen. En mijn zus, die in 2015 zo jammerlijk aan haar einde kwam en door iedereen, ook door mij, al was weggezet als iets waar je nauwelijks nog aandacht aan hoeft te besteden..." (*slikt*) "Dankzij haar heb ik ontdekt: hé, er is gif in me opgeschoten, ik heb in mezelf al iets vernietigd."

Dat was het vermogen om van uw zus te houden of om haar te zien als...

"Als de volwaardige mens die ze was met een heel leven, met een waaiar aan ervaringen..."

U voert de vader op als Minotaurus, het gevaarlijke mythische wezen met het lichaam van een man en de kop van een stier. Waarom koos u dit beeld?

"Ik geloof niet dat ik het gekozen heb, het was er al. Ik tekende al jaren mensen met vogelkoppen, stierenkoppen. Via mijn eigen vader, die zelf een niet onverdienstelijk schilder was, leerde ik als kind al die prachtige tekeningen van Picasso van de stiergod kennen."

"Na het overlijden van mijn zus ben ik als een bezetene gaan knippen met een nagelschaartje, echt obsessief, in de oude kunstboeken die ik geërfd heb. Daaruit ontstonden allemaal Jeroen Bosch-achtige vormen, ook weer stierfiguren."

"Ik denk niet dat ik een ander beeld had kunnen bedenken voor dat wezen dat zo'n bezettingsmacht was. Ik kan het alleen maar omschrijven als iets ontzagwekkends, iets half menselijks, half

goddelijks, half dierlijks. Iets groots. Alleen de Minotaurus lijkt daarop."

Aan het eind van uw roman verzuchten de vertelster en haar zussen: moet het nu de hele tijd over hém gaan, 'zo'n kleine man, zo'n gewone man, zo'n dode man'?

"Ja, dat is het perspectief van de volwassene, die ook oprecht deernis kan voelen voor de man die deze vader was. Dat hij op zo'n manier een uitweg heeft gezocht voor zijn eigen angsten, verlangens, verdriet, pijn, eenzaamheid, geilheid. Daarmee heeft hij van zichzelf ook een eenzaam mens gemaakt én hij heeft zichzelf beroofd van een positieve nagedachtenis. Die hadden we allemaal heel graag willen hebben."

Ik voelde als lezer vooral deernis met zijn dochter, het kleine meisje van toen.

"Ja, ik heb nu ook met dat kleine meisje te doen, maar het heeft me lang gekost om empathie met haar te hebben. Ik beschrijf haar ergens als het laatste poppetje in de matroesjka, het allerkleinste poppetje dat je niet meer kunt afpellen. Ik heb haar verbanning opgeheven."

"Ik heb lang gedacht: ik zal voorgoed een uit verschillende delen opgebouwde persoon zijn. Dat kan nu eenmaal niet anders. Maar alle schotten zijn nu wel weg, er zijn geen stukken meer die op een troosteloos veldje zijn achtergebleven, die geen plek meer krijgen in mezelf."

"Alleen: er is vrij veel omheen en overheen gegroeid. De volwassene vrouw die ik ben, hoef je echt niet geknakt van mededogen te benaderen. Mijn verhaal is niet 'het verrotte leven van Floortje Bloem', ik ben geen gebroken mens en dat zijn mijn nog levende broers en zussen ook niet. Wij mensen kunnen met best veel dingen uit de voeten en ook onze ziel, ons brein, of hoe noem je dat weefsel van het innerlijk, heeft een enorm helend vermogen. Niks is voor altijd verloren."

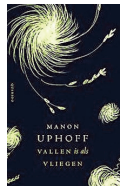
Waarom heeft u voor de familie in het boek de achternaam Holbein gekozen, naar de beroemde vijftiende-eeuwse schilder?

"Ik wil me niet verschuilen, ik maak er geen geheim van dat ik betrekkelijk weinig heb verzonnen. Toch wilde ik niet de naam Uphoff gebruiken. Ik vond het een pijnlijke gedachte dat onze levens verengd zouden worden tot de keuzes en de daden van de man die ons verwekt heeft."

"Deze vader dacht echt dat hij God was en dat hij zijn kinderen voor 100 procent gemaakt had. Ik vind het wel een plezierige gedachte - dat is geen wraak - dat hij daarin ongelijk heeft gehad, dat hij niet de enige vormer van dit bestaan is geweest, en ook niet van dat van mijn broers en zussen."

Hebben zij uw roman gezien? Wat vinden ze ervan?

"Ja. Ze zijn... trots."

Manon Uphoff, *Vallen is als vliegen*. Querido, 192 p., 14,99 euro.